

Trădările și spionajul. Puțin discutate de istoriografia românească, făcând abstracție de Alexandru Sturdza și Constantin Crăiniceanu, acele cazuri de trădare și spionaj ce au dus până la execuții sumare apar nemascate în carnetele lui Grigore Romalo (p. 35, 105).

Absente la Raul Dona, acesta descria însă degradarea lui Alexandru Socec în fața trupelor. Raul Dona, fost camarad și prieten al generalului considerat vinovat de înfrângerea în bătălia de pe Argeș-Neajlov, s-a bazat pe relatările din ziarul de război „România”. Medicul remarcă și deplângea comportamentului mulțimii care asistase la ceremonie (p. 35, 46–49). Pe măsură ce situația se agrava, Raul Dona se arată convins de corectitudinea sentinței, în contextul în care acuza o trădare generalizată a mai multor comandanți români. Era pentru el un prilej de a se întreba, retoric, de ce Iașul nu suferise bombardamente aeriene similare cu cele de la București, Paris sau Londra (p. 209–210). Raul Dona folosea adesea invective la adresa oamenilor politici și a militarilor pe care îi socotea trădători, nu neapărat incompetenti: „e prea mare tâmpenia, ca să-i crezi așa proști” (p. 78, 106), este o frază blândă, în comparație cu altele.

Spre deosebire de ofițerii români, Gerhard Velburg consemna doar timpul pierdut la Fetești pentru paza podului de peste Dunăre, unde nu apăreau niciodată spionii români ce ar fi trebuit să zădărnicească mișcările trupelor de ocupație.

Bătăliile din vara anului 1917. Gerhard Velburg a amintit bătălia de la Mărășești doar în trecere (p. 291). Grigore Romalo a participat direct la lupte și a descris atacul infanteriei române („este momentul marelui efort moral”, p. 150). Interesant este faptul că a consemnat erorile de comunicație și de comandă în rândurile trupelor române (p. 150–180). Raul Dona s-a aflat pentru o scurtă vreme pe front cu ambulanța Diviziei a II-a (p. 131–140), unde fusese trimis în urma unui incident cu un soldat pe care îl considerase impertinent.

Concluzii generale. Elementele comune celor trei intelectuali, deveniți, prin forța lucrurilor, ofițeri sau soldați în armatele germană și română, reflectă o realitate deja cunoscută istoricilor din alte surse (memorii, jurnale, documente de arhivă, presă). În ciuda acestui fapt, importanța descoperirii sau, după caz, a analizării unor surse noi, inedite, completează imaginea generală a unui război pentru care nu doar societatea românească era nepregătită. Inconsecvența politică, erorile militare sau specula nu mai pot fi văzute, după lectura jurnalului lui Gerhard Velburg, drept elemente specifice strict României. Descrierea pe care acesta o face Germaniei și ocupației germane din România îndreptățește o asemenea concluzie. Iar dacă textele lui Grigore Romalo și Raul Dona nu schimbă prin informațiile pe care le aduc imaginea de ansamblu a perioadei, acestea contribuie la nuanțarea acesteia prin introducerea în dezbateră istoriografică a elementelor personale, subiective, ce îmbogățesc pentru istoricii de azi înțelegerea momentelor de deznădejde și, deopotrivă, de glorie.

Bogdan Popa

CRISTIAN CONSTANTIN, *Comerțul cu cereale la gurile Dunării: integrare pe piață, structuri productive și infrastructură de transport (1829–1940)*, Brăila, Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura „Istros”, 2018, 713 p.

Dunărea, pe care Napoleon Bonaparte o numea „regele fluviilor”, este un curs de apă care iese din tiparele fluviilor europene nu numai datorită lungimii parcursului, rețelei hidrografice, formei malurilor, varietății de naționalități întâlnite în cale, ci și importanței economice și strategice. Nu de puține ori de-a lungul secolului al XIX-lea și în secolul al XX-lea, zonele traversate de fluviu au fost marcate de instabilitate, de conflicte armate, de războaie de eliberare națională ori au constituit obiectul intereselor marilor puteri. Cum era de așteptat, problema Dunării a suscitat și suscită interesul specialiștilor, români și străini, dovadă multitudinea materialelor tipărite, de la culegeri de documente, la lucrări de specialitate, studii, articole, ce supun unei analize riguroase prevederile actelor internaționale referitoare la fluviu, urmările lor, regimul navigației, drepturile riveranilor,

variile interese ale puterilor europene, impactul căii fluviale asupra urbanisticii și modernizării porturilor, dar și asupra dezvoltării lor economice. Aproape că ești tentat să recunoști că nu mai există nimic de spus sau, în cel mai bun caz, mult prea puțin, decât cu riscul de a repeta ceea ce deja se știe. Cu toate acestea, recenta analiză întreprinsă de Cristian Constantin asupra comerțului cu cereale desfășurat prin porturile Dunării maritime timp de peste un secol (1829–1940) vine să aducă un plus de rigoare și noutate asupra unor aspecte și să demonstreze că problematica acestui important fluviu al Europei este departe de a fi epuizată.

Cercetarea mecanismului pieței interne de cereale din Principatele române și apoi din România, a modalităților acestora de conectare la piața internațională, aduce în discuție problema racordării piețelor periferice la piața mondială, subiect interesant, dezbătut adesea de teoreticienii istoriei moderne. În acest sens, pornind de la rolul și importanța porturilor depozit din Marea Mediterană (Trieste, Genova, Livorno, Marsilia) în prima jumătate a secolului al XIX-lea, autorul constată că porturile Galați și Brăila „au intrat în «zodia capitalismului», drept schele ale unei economii periferice”, fiind „total nepregătite pentru aderarea la realitățile marelui comerț internațional” (p. 61). Analiza parcursului integrării periferiilor este explicată prin compararea cu exporturile porturilor rusești de la Marea Neagră și Marea Azov, prin schimbările petrecute pe piețele occidentale, mai ales după crearea marilor antrepozite din apusul Europei în secolul al XIX-lea, dar și în lumina noii configurații politice generată de primul război mondial și de politicile economice ale statelor producătoare de cereale în perioada interbelică.

Lucrarea elaborată de Cristian Constantin este o cercetare interdisciplinară, ce îmbină datele și informațiile oferite de surse documentare cu metode ale științelor exacte. Conștient de dificultatea abordării, de dimensiunea și importanța subiectului, de necesitatea unor clarificări și înlăturarea unor ambiguități, autorul a pornit de la verificarea unor ipoteze contradictorii, a făcut evaluări și valorizări, a oferit explicații corecte și bazate pe realități socio-economice interne. În vreme ce, înainte de primul război mondial, cantitatea exportabilă de cereale la nivel european a fost de 0,46 q/locuitor, „contribuția românească a fost de peste șapte ori mai mare decât media continentală, 3,54 q/locuitor”, fapt pentru care se poate „acorda spațiului românesc dreptul de a fi considerat unul din grânarele Europei”, dar nu cel mai mare. Totodată, arată autorul, aceasta „demonstrează dependența întregii societăți românești de producția și exportul cerealelor, dar și siguranța unor stocuri consistente pe care o crea piața dunăreană exportatorilor europeni” (p. 43).

Din parcurgerea lucrării se desprind trei componente majore ale comerțului cu cereale: producția, infrastructura de transport și comerțul în sine. Cu acribie și rigoare este analizată totalitatea modificărilor survenite în „mecanismul complex al pieței de cereale din arealul gurilor Dunării”, cercetarea fiind focalizată asupra evoluției comerțului românesc cu grâne de la monopolul otoman, la adaptarea la cerințele capitalismului occidental, „până la protecționismul defazat autohton și afirmarea curentelor totalitare la gurile Dunării în perioada interbelică”. Pe baza analizei comparative și prin coroborarea cu studii și analize anterioare, autorul ajunge la concluzia că niciodată, în intervalul studiat, spațiul românesc nu a fost cel mai mare exportator de cereale, dar a fost „un veritabil și indispensabil hinderland pentru antrepozitele europene de cereale” (p. 44).

Producția de cereale din spațiul românesc a fost favorizată de factori economici, politici și sociali. Structura teritoriului agricol și ponderea suprafețelor arabile, factorii climatici, relațiile de muncă și legislația referitoare la acest aspect, inventarul agricol, cantitatea și calitatea cerealelor, depozitarea lor, toate aceste aspecte sunt determinante în stabilirea productivității și competitivității.

Integrarea grânelor românești în comerțul internațional a fost strâns legată de modernizarea căilor și mijloacelor de transport, de dezvoltarea infrastructurii portuare și modernizarea principalelor porți de export la Dunărea maritimă. Progresul realizat de societatea românească în intervalul 1829–1856, legătura dintre structura productivă și exportul de cereale, conectarea porturilor românești de la Dunărea maritimă la ruta angroșiștilor de cereale din porturile-depозit ale Mării Mediterane și Mării Nordului prin deschiderea de case de comerț ale grecilor, italienilor, bulgarilor, respectiv drumul lent, dar ireversibil, al agriculturii românești de la feudalism la modernitate, legislația agrară, cultura cerealiară între 1829–1914 sunt atent analizate, bine documentate și pertinent evaluate. Investigația asupra navigației comerciale la gurile Dunării între Congresul de la Paris din 1856 și izbucnirea

primului război mondial, apariția Comisiei Europene a Dunării, reglementarea comerțului maritim, investițiile în construcții portuare (docuri, echipamente de manipulare a mărfurilor, depozite) la Brăila, Galați, Sulina și rentabilitatea lor, evoluția taxelor, crearea infrastructurii feroviare și rolul ei în sporirea exporturilor de cereale sunt aspecte importante în economia lucrării, iar abordarea lor contribuie esențial la înțelegerea integrării unei periferii în piața internațională

În analiza sa, autorul evidențiază rolul bursei de mărfuri, important instrument al schimbului, al sistemului bancar, băncile fiind indispensabile în funcționarea pieței schimburilor prin lichiditățile de care dispuneau, dar și prin legătura pe care începeau să o aibă cu sfera politică unii dintre negustorii de cereale sau unii dintre bancheri. Nu în ultimul rând, autorul se oprește asupra mijloacelor de comunicare și de transmitere a informațiilor: telegraful și telefonul, ce permit o strânsă legătură între marile piețe ale lumii și facilitează stabilirea prețurilor.

În analiza comerțului cu cereale din perioada interbelică, autorul pornește de la legea agrară din 1921, punând în lumină impactul ei asupra societății românești și asupra culturii cerealelor, urmărește comerțul cu cereale cantitativ și valoric, precum și destinația lui, oferindu-ne date despre prețul cerealelor pe diferite piețe locale, dar și internaționale, despre navigația la gurile Dunării, dar și despre problema Dunării și politica revizionistă.

De-a lungul a peste un secol de prefaceri socio-economice, comerțul de cereale românesc s-a integrat în piața internațională și s-a adaptat rigorilor în continuă schimbare ale acesteia. Solicitățile sporite de cereale ale marilor antrepozite europene au influențat nu numai creșterea cantităților destinate exportului, dar și prețul și structurile productive din cele două principate și apoi din România, astfel că grâului și porumbului i-au fost destinate mai mult de 75% din suprafața cultivată cu cereale. Piața de cereale de la Dunărea maritimă a devenit o afacere profitabilă.

Daniela Bușă

EMANUELA COSTANTINI, *La capitale immaginata. L'evoluzione di Bucarest nella fase di costruzione e consolidamento dello stato nazionale romeno (1830–1940)*, Rubbettino Editore, Soveria Mannelli, 2016, 260 p.

Emanuela Constantini este un istoric italian din tânăra generație, cu preocupări de istorie românească și sud-est europeană. Activează ca cercetător la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Perugia și a participat la numeroase simpozioane științifice italo-române, cu contribuții promițătoare. Lucrarea de față este, după știința noastră, prima cercetare de tip monografic referitoare la problematici de istorie românească pe care Emanuela Constantini a încredințat-o tiparului. Ulterior acestei apariții editoriale, în dreptul numelui său înregistrăm un volum colectiv de studii, cu subiect de istorie economică, pe care îl coordonează împreună cu Paolo Raspadori: *Prove di imperialismo. Espansionismo economico italiano oltre l'Adriatico a cavallo della Grande Guerra*, apărut la Macerata în 2017.

Prezenta lucrare este pentru noi o surpriză plăcută, în sensul în care istoriografia „venerabilă” a capitalei României se îmbogățește cu o abordare de bună calitate, propusă de un istoric italian. Emanuela Constantini se înscrie într-o direcție distinctă de cercetare promovată de numeroase universități din Italia – istoria „Europei orientale” – care a fost ilustrată de-a lungul timpului de nume de prestigiu precum: Angelo Tambora, Rita Tolomeo, Francesco Guida, Pasquale Fornaro, Alberto Basciani, Antonio D'Alessandri etc. Avem de-a face, astfel, cu un fenomen pe care l-am semnalat și cu alte ocazii: teme și subiecte de istoria României și a românilor se regăsesc în șantierele de lucru ale altor istoriografii, cu rezultate consistente și de un autentic profesionalism, care obligă scrisul istoric din România să țină seama de aceste contribuții.

Istoria orașului-capitală și rolul acestuia în construirea statului național modern nu pare a fi un subiect periferic și conjunctural în istoriografia italiană, dimpotrivă cunoaștem o altă contribuție interesantă pe acest subiect, scrisă de profesorul Paolo Carusi de la Universitatea Roma Tre: *La capitale*